

*Др Нина Планојевић,
редовни професор*

УДК: 340.13
DOI: 10.46793/UPSSIX.385P

ПРЕРАДА ТУЂЕ СТВАРИ У ДОМАЋЕМ ПОЗИТИВНОМ ПРАВУ*

Резиме

Србија пре приступања ЕУ мора целовито уредити област стварног права, како хармонизовано европско право не би дочекала без адекватне националне регулативе. Притом је приоритет регулисање института који су позитивним правом уређени непотпуно, са много правних празнина које је тешко попунити – као што је то случај са стицањем својине на ствари насталој прерадом туђег материјала, без сагласности његовог власника (specificatio). У прва три дела рада аутор читаоца упознаје са овим начином стицања својине, могућношћу повраћаја у пређашње стање када је прерада извршена и могућим критеријумима за расправљање односа између прерађивача и власника материјала. У наредна два дела рада аутор даје приказ, анализу и критички осврт на домаћа позитивноправна решења у следећим ситуацијама: - када је само један актер прераде савестан; и - када су оба актера прераде савесна или несавесна. У закључном делу рада аутор формулише сопствени предлог за будућу регулатива прераде у домаћем праву.

Кључне речи: *оригинарно стицање својине, стицање својине на покретностима, вештачки прираштај покретности, прерада туђе ствари.*

1. Увод

У праву Европске уније (надаље: ЕУ) ни данас, деценијама од њеног настанка, скоро да нема норми из области стварног права које су обавезујуће за државе које је чине – као што је то случај у многим другим гранама права. Разлог за овакву ситуацију је у томе што су, с једне стране, разлике између националних решења њених чланица у вези многих питања из ове области велике; док је, с друге стране, реч о традиционалној и осетљивој материји

* Рад је резултат истраживања на пројекту Правног факултета Универзитета у Крагујевцу: „Усклађивање правног система Србије са стандардима Европске уније”, који се финансира из средстава Факултета.

својинско-правних односа - па је тешко формулисати свима прихватљива заједничка правила. Један део европске правничке јавности сматра да то у овој области можда и није неопходно, па чак ни пожељно. Иако се упркос томе започело са радом на Европском грађанском законнику¹, најмање је постигнуто управо у домену стварног права² - што потврђује горе изнето мишљење. Стога све више преовлађује став да идеју унификације у овој области треба заменити идејом постепене и добровољне хармонизације³, тј. међусобног усклађивања различитих националних решења држава-чланица, у мери у којој је то за њих прихватљиво.

Оно што важи за поступање чланица ЕУ у стварно-правној области требало би да важи и за државе које су, попут Србије, заинтересоване да у будућности постану њен саставни део. Све те државе требало би да имају у виду разлике између сопствених решења и решења других држава ЕУ и да проналазе начине за њихово усклађивање. Притом се подразумева да је предуслов хармонизације да национална решења већ постоје, односно да је стварно-правна област у одређеној држави законом уређена. И ако се чини да је овако нешто непотребно наглашавати у 21. веку - за српско стварно право таква напомена није сувишна. Наиме, у Србији је још увек у примени Закон о основама својинскоправних односа⁴ некадашње СФРЈ из 1980. године (надаље: ЗОСПО), из чијег се назива већ види да његова регулатива није потпуна; а у правној теорији и пракси је указивано и на бројне недостатке у њеној садржини⁵. То значи да Србија пре приступања ЕУ мора целовито и квалитетно уредити област стварног права, водећи рачуна и о својој традицији и о прописима других европских држава. Неки правни писци сматрају да би најлошији сценарио био да Србија дочека хармонизовано европско стварно право без адекватне националне регулативе, јер би то значило директну

¹ Рад на Европском грађанском законнику, уз много аргумената за и против ове иницијативе, започео је 1998. године од стране посебне Студијске групе на челу са немачким професором Кристијаном фон Баром (*Christian von Bar*).

² Материја стварног право делимично је уређена у 8. и 9. књизи нацрта Заједничког референтног оквира тзв. Салзбуршке групе (*Draft of Common Frame of Reference*).

³ На ову тему више: Николић, Д., *Хармонизација и унификација грађанског права – елементи за стратегију развоја правне регулативе*, Нови Сад, 2004; Николић, Д., *Уједначавање стварног права (путеви и странпутице)*, Зборник Правног факултета Свеучилишта у Ријеци, бр. 3/2003, стр. 297 – 316.

⁴ Сл. лист СФРЈ, бр. 6/80 и 36/90, Сл. лист СРЈ, бр. 29/96, Сл. гласник РС, бр. 115/05.

⁵ Правна теорија је указивала на доста неадекватних решења ЗОСПО: око дефинисања савесне и законите државине, заштите суддржавине, самопомоћи, рока за тражење повраћаја плодова код ревиндикационе тужбе, око публицијанске тужбе, акцесије рокова код одржаја, врста предаје ствари код стицања својине од невласника, начина престанка стварних службености итд. О свим овим пропустима више на одговарајућим местима у: Планојевић, Н., *Стварно право у пракси*, Крагујевац, 2012.

примену правила ЕУ, што у најмању руку може бити „...непогодно за развој нашег друштва“⁶ - са чим се морамо сложити.

Имајући у виду наведену ситуацију, мишљења смо да је највише што се у овом тренутку може урадити у погледу припрема за усклађивање права Србије са стандардима ЕУ у области стварног права - идентификовање оних института који код нас нису адекватно или нису довољно уређени, а у циљу употпуњавања и ревидирања постојећих решења. Један од таквих института, који по нашем мишљењу спада међу најлошије уређене у нашем стварном праву, је стицање својине на ствари насталој прерадом туђег материјала, без сагласности његовог власника (*specificatio*) – па ће он и бити предмет овог рада. Овај институт је у ЗОСПО уређен само делимично, са много правних празнина које је тешко попунити, јер недостају претпоставке за то.

У раду ћемо најпре анализирати решења у вези прераде која су законом предвиђена; а затим указати на нерегулисана питања и предложити начин за њихово уређивање. Пошто у домаћем праву има и мишљења да на сегменте прераде које ЗОСПО не регулише треба, у складу са одговарајућим прописима⁷ применити предратна правна правила, тј. решења Српског грађанског законика из 1844. године (надаље: СГЗ) - у раду ћемо се осврнути и на решења СГЗ у вези овог института. Наш циљ је да на основу анализе одредби ЗОСПО и СГЗ о преради укажемо на добре и лоше стране тих регулатива, као и на начин на који би ова решења требало ревидирати – како би Србија, бар када је реч о овом институту, улазак у ЕУ дочекала са адекватним националним решењем које би даље могла усклађивати са хармонизованим решењима њених чланица.

2. Општи поглед на регулативу прераде туђе ствари код нас

1. У стварном праву под прерадом се подразумева ситуација у којој једно лице нову⁸, до тада непостојећу покретну ствар⁹, сопственим радом¹⁰ и за своје

⁶ Ковачевић Куштримовић, Р., Лазић, М., *Грађански законик Србије и право Европске уније*, Правни живот, бр. 11/2007, стр. 426 – 427.

⁷ Видети чл. 4 Закона о неважности правних прописа донетих пре 6. априла 1941. године и за време непријатељске окупације, Службени лист ФНРЈ, бр. 86/46, 105/46, 96/47.

⁸ Питање када је ствар променила идентитет је фактичке природе, али се сматра да је то свакако случај онда када јој се промени намена или начин употребе (Перић, Ж., *Стварно право - штампано као рукопис по предавањима г. Жив. М. Перића, проф. универзитета*, без података о месту и години издања, стр. 44; Бабић, И., Јотановић, Р., *Грађанско право, књ. 2 - Стварно право*, Бања Лука, 2020, стр. 173), име или врста (Рашовић, З., *Стварно право*, Подгорица, 2010, стр. 142), или када се битно разликује од претходне ствари (Ковачевић Куштримовић, Р., Лазић, М., *нав. чланак*, стр. 136).

⁹ О овом елементу прераде посебно: Перић, Ж., *нав. дело*, стр. 44; Ведриш, М., Кларић, П., *Грађанско право*, Загреб, 2004, стр. 275.

потребе изради од туђег¹¹ материјала (или туђе покретне ствари), без претходног договора¹² са власником или (су)власницима тих ствари или материјала. Правни системи различитих држава на основу различитих критеријума и правних чињеница одређују припадност тако настале ствари.

СТИЦАЊЕ СВОЈИНЕ НА СТВАРИ НАСТАЛОЈ ПРЕРАДОМ НЕ СПАДА У ДЕРИВАТИВНЕ, ВЕЋ У ОРИГИНАРНЕ НАЧИНЕ СТИЦАЊА СВОЈИНЕ, ЈЕР СТИЦАЛАЦ, КАО ШТО СЕ ИЗ ГОРЕ НАВЕДЕНОГ ВИДИ, СВОЈИНУ НЕ ИЗВОДИ ОД ПРЕТХОДНИКА КОЈИ ЈЕ ВЛАСНИК СТВАРИ КОЈА ВЕЋ ПОСТОЈИ, УЗ САГЛАСНОСТ ОБА ЛИЦА О КОЈИМА ЈЕ РЕЧ. КОД ПРЕРАДЕ СЕ СВОЈИНА НА НОВОНАСТАЛОЈ СТВАРИ НЕ СТИЧЕ НИ ПУТЕМ АКУМУЛАЦИЈЕ, ЈЕР ПРЕРАЂИВАЧ СТВАР НЕ ИЗРАЂУЈЕ ОД СВОГ, ВЕЋ ОД МАТЕРИЈАЛА ДРУГОГ ЛИЦА, БЕЗ ЊЕГОВЕ САГЛАСНОСТИ. СТОГА СЕ СТИЦАЊЕ СВОЈИНЕ ПРЕРАДОМ СМАТРА ОСОБЕНИМ ОРИГИНАРНИМ НАЧИНОМ СТИЦАЊА СВОЈИНЕ, КОЈИ СПАДА У ВЕШТАЧКИ ПРИРАШТАЈ ПОКРЕТНОСТИ.

2. СТИЦАЊЕ СВОЈИНЕ НА СТВАРИ НАСТАЛОЈ ПРЕРАДОМ ТУЂЕГ МАТЕРИЈАЛА ЈЕ ПРВИ ПУТ КОД НАС БИЛО УРЕЂЕНО СРПСКИМ ГРАЂАНСКИМ ЗАКОНИКОМ ИЗ 1844. ГОДИНЕ (СГЗ), У ЊЕГОВОЈ 5. ГЛАВИ, ПОД НАЗИВОМ „ПРИБАВЉАЊЕ СТВАРИ ПРИРАШТАЈЕМ И ПРИПАТКОМ“. У ЊОЈ ЈЕ, ПОРЕД ПРЕРАДЕ И ЊОЈ СРОДНИХ НАЧИНА СТИЦАЊА СВОЈИНЕ ПОПУТ СПАЈАЊА, САСТАВЉАЊА И МЕШАЊА СТВАРИ РАЗЛИЧИТИХ ВЛАСНИКА, РЕГУЛИСАН И ЧИТАВ НИЗ ДРУГИХ НАЧИНА СТИЦАЊА ВЛАСНИШТВА (ШТО НА ПОКРЕТНИМ, ШТО НА НЕПОКРЕТНИМ СТВАРИМА), КОЈИ СУ УРЕЂЕНИ ПОД ИСТИМ НАСЛОВОМ, БЕЗ ПОДНАСЛОВА И СИСТЕМАТИЗАЦИЈЕ ПРАВИЛА. ТО ОТЕЖАВА СНАЛАЖЕЊЕ ОКО ТОГА КОЈЕ СЕ НОРМЕ ОДНОСЕ НА КОЈИ НАЧИН СТИЦАЊА; КАО И ОКО ТОГА КАДА ЈЕ У ПИТАЊУ СТИЦАЊЕ ПРИРАШТАЈЕМ, А КАДА ПРИПАТКОМ.

СТОГА ЈЕ НА ПИТАЊЕ КОЈИМ ЈЕ ПАРАГРАФИМА ОВОГ ДЕЛА СГЗ УРЕЂЕНА ПРЕРАДА ТЕШКО ОДГОВОРИТИ. СГЗ У ПАР. 269 НАЈПРЕ ПОСТАВЉА ЗАЈЕДНИЧКО ПРАВИЛО КОЈЕ ВАЖИ ЗА ПРЕРАДУ, САСТАВЉАЊЕ, СПАЈАЊЕ И МЕШАЊЕ ТУЂИХ СТВАРИ ПРЕМА КОМЕ ЛИЦЕ, КОЈЕ ЈЕ ТЕ РАДЊЕ ПРЕДУЗЕЛО, НЕ ПОСТАЈЕ АУТОМАТСКИ ВЛАСНИК ЦЕЛЕ НОВОНАСТАЛЕ СТВАРИ - ЧИМЕ СЕ СУГЕРИШЕ ДА ПИТАЊЕ ВЛАСНИШТВА МОЖЕ ЗАВИСИТИ И ОД ДРУГИХ ОКОЛНОСТИ, КОЈЕ СЕ У КАСНИЈИМ ПАРАГРАФИМА И НАВОДЕ. У СВАКОЈ ОД НАРЕДНИХ НОРМИ КОЈИМА СЕ УРЕЂУЈУ ДЕТАЉИ ГОРЕ НАВЕДЕНИХ ОБЛИКА СТИЦАЊА СВОЈИНЕ, А ТО СУ ПАР. 269 – 274 СГЗ, ПОМИЊЕ СЕ САМО СМЕША. САМО У ПАР. 270 ПОРЕД СМЕШЕ ПОМИЊЕ СЕ ЈОШ И САСТАВЉАЊЕ; А У ПАР. 274 И СПАЈАЊЕ И САСТАВЉАЊЕ СТВАРИ РАЗЛИЧИТИХ ВЛАСНИКА – ДОК СЕ ТЕРМИН ПРЕРАДА ВИШЕ УОПШТЕ НЕ КОРИСТИ. ИЗ ПРЕДРАТНИХ УЦБЕНИКА СТВАРНОГ ПРАВА ВИДИ СЕ ДА ПРАВНА ТЕОРИЈА НИЈЕ МОГЛА ДА ОБЈАСНИ ОВУ ЗБУЊУЈУЋУ СИТУАЦИЈУ И ДА ЈЕ МОРАЛА ДА СЕ „ДОВИЈА“ ДА ИЗ СГЗ „ИЗВУЧЕ“ ПРАВИЛА О СТИЦАЊУ СВОЈИНЕ ПРЕРАДОМ.

¹⁰ О овом елементу прераде посебно: Gavella, N. и др., *Стварно право*, Загреб, 1998, стр. 404.

¹¹ Материјал може бити у својини једног или више лица. О решавање ситуације када материјал припада већем броју лица у хрватском праву видети: Gavella, N. и др., *нав. дело*, стр. 407. За словеначко право: Berden, A. и др., *Novo stvarno pravo*, Maribor, 2002, стр. 96.

¹² О овом елементу прераде посебно: Рашовић, З., *нав. дело*, стр. 143; Gavella, N. и др., *нав. дело*, стр. 405.

У том смислу се констатовало да изостављање прераде из даље регулативе СГЗ, након што је у пар. 269 наведена, може бити једино последица „непажње редактора нашег Грађанског законика“¹³; и да се стога има узети да норме које се односе на смешу (као и на спајање и састављање) важе и за прераду - као што је то случај и у АГЗ, који је изворник СГЗ. Мишљења смо да је овакав резон био исправан, не само зато што изворник садржи такво решење и што је више него очигледно да редактор СГЗ није водио рачуна о доследној употреби термина смеша, прерада, спајање и састављање, наведених у пар. 269; већ пре свега зато што се ситуација у вези прераде формалноправно може окарактерисати као правна празнина, која се у грађанском праву попуњава аналогijом. Као што је познато, аналогija подразумева примену норме којом је регулисано једно чињенично стање на друго, нерегулисано чињенично стање које му је правно слично, односно слично у битним елементима. У нашем случају, сама чињеница да је у горе поменутом пар. 269 поред спајања, састављања и смеше наведена и прерада и да је за све њих ту постављено исто заједничко правило - довољан је доказ да се ради о сличним чињеничним стањима, са кључним заједничким елементима, што дозвољава аналогну примену правила о смеши и на прераду. Овакав закључак се може потврдити и анализом сличности и разлика између ових начина стицања својине, али то превазилази циљеве нашег рада, па ћемо се задовољити горе наведеним аргументом. То заправо значи да је СГЗ прераду познавао као институт, али је није регулисао; па су се на њу примењивале норме које су важиле за сродан начин стицања својине – смешу, чија је регулатива била потпуна. Стога ћемо у даљем тексту, говорећи о регулативи прераде у СГЗ, заправо говорити о регулативи смеше – што је општеприхваћен приступ у правној теорији.

3. Правна правила СГЗ о смеши у Србији су се примењивала на прераду све до 1980. године и доношења ЗОСПО, у коме је прерада коначно регулисана одвојено од других сродних начина стицања својине. Она је уређена у 2. делу 2. главе ЗОСПО под називом „Стицање својине“, у само једном, трећем ставу 22. члана. Ни у ЗОСПО, међутим, прерада није уређена много боље него у СГЗ. Док је у СГЗ, као што смо изнели, она само поменута у једном параграфу; у ЗОСПО прерада јесте регулисана, али непотпуно. У њему су постављена правила за одређивање припадности прерадом настале ствари само за две од више ситуација које су у пракси могуће, и то: 1) за ситуацију када је прерађивач савестан, а вредност његовог рада је већа од вредности прерађеног материјала; и 2) за ситуацију када је прерађивач савестан, а вредност његовог рада је једнака вредности прерађеног материјала. Наведена два решења представљају целокупну регулативу прераде у ЗОСПО. Оно што се може уочити је да недостаје нормирање следећих ситуација: 1) случај када је прерађивач савестан, а вредност његовог рада је мања у односу на вредност материјала; 2) случај када је прерађивач несавестан у све три опције око односа вредности његовог

¹³ Перић, Ж., *нав. дело*, стр. 44.

рада и туђег материјала; 3) питање утицаја савесности или несавесности власника материјала на припадност новонастале ствари.

У даљем тексту изнећемо и прокоментарисати начин на који се, имајући у виду наведену регулативу, у нашем праву одређује припадност прерадом настале ствари; а претходно ћемо размотрити питање могућности повраћаја прерађене ствари у пређашње стање.

3. Прерада туђе ствари и повраћај у пређашње стање

Прво питање у вези прераде туђег материјала или ствари без сагласности њеног власника које уређује готово сваки законодавац је: да ли и под којим условима у тој ситуацији треба покушати са повраћајем у пређашње стање?

1. ЗОСПО, међутим, не даје одговор на ово питање нити помиње могућност повраћаја у пређашње стање. У домаћој правној теорији¹⁴ се сматра да то ипак треба да буде први корак у разрешавању новонастале ситуације и да законске одредбе о томе коме ће ствар настала прерадом припасти треба применити тек ако реституција није могућа. Ослонац за такав став је вероватно у чињеници да овакву могућност ЗОСПО допушта код смеше и спајања туђих ствари, као начина стицања својине који су преради најсличнији, предвиђајући¹⁵ да ће до реституције доћи ако се спојене или помешане ствари могу раздвојити без знатне штете или без несразмерних трошкова. СГЗ је такође допуштао повраћај у пређашње стање код смеше, па самим тим и прераде - па је код нас то била пракса више од стотину година пре доношења ЗОСПО, што је такође утицало на изнети став правне теорије.

2. Према СГЗ повраћај у пређашње стање био је могућ раздвајањем спојених ствари од новонастале целине, односно у нашем случају враћањем првобитног облика прерађеној ствари - под условом да неће доћи до њеног оштећења. СГЗ предвиђа да се реституција врши о трошку лица које је прераду извршило (пар. 270), што је корисно решење које садашњи прописи о реституцији код смеше и спајања не садрже. На основу формулације пар. 270 СГЗ рекло би се да прерађивач ове трошкове плаћа независно од своје савесности, односно независно од тога да ли је знао да материјал припада другом лицу; а подразумева се да накнаду евентуалне штете власнику материјала он плаћа само ако је за њу крив. Овде се ради о враћању ствари у почетно стање, али не и својине, која за власника прерађеног материјала није престајала у ситуацији када је реституција могућа, по запажању неких аутора¹⁶.

¹⁴ Стојановић, Д., *Стварно право*, Крагујевац, 1980, стр. 159; Ковачевић Куштримовић, Р., Лазић, М., *нав. чланак*, стр. 136; Рашовић, З., *нав. дело*, стр. 143.

¹⁵ Видети чл. 23 ЗОСПО.

¹⁶ Перић, Ж., *нав. дело*, стр. 47.

3. У хрватској правној теорији¹⁷ се наводи како критеријуми за процену да ли је реституција могућа треба да буду фактички, али и друштвени; а могућност повраћаја у пређашње стање, коју тамошње право познаје, се сматра давањем предности „начелу супстанције“ у односу на „производно начело“¹⁸. То значи да суштински реституција наступа само за власника материјала; али не и за прерађивача (који симболизује производно начело). Његов резултат рада се губи и он не добија накнаду за уложени рад, а плаћа и трошкове реституције. Ипак, то се сматра праведним¹⁹ због чињенице да воља власника материјала није постојала у процесу прераде. Од начела супстанције у хрватском праву постоји један изузетак, који би можда требало увести и у наше право, а који се односи на ситуацију када резултат прераде има посебну културну вредност - када је прерађивачу дато право да од суда тражи одлуку о недопуштености реституције.

4. Мишљења смо да је исправан став наше правне теорије да у овом тренутку правну празнину која у ЗОСПО постоји у вези могућности повраћаја у пређашње стање код прераде треба попунити правилима о реституцији која су прописана за смешу и спајање, а која су врло слична и правилима која су била предвиђена у СГЗ. Без обзира што је чињенично стање код прераде такво да ће се чешће него код смеше или спајања дешавати да реституција неће бити изводљива, она свакако не сме бити искључена као могућност, па би у будућности законска решења о преради у том смислу требало допунити. У нашим будућим нормама о реституцији код прераде треба да се нађе и решење СГЗ према коме се она врши о трошку прерађивача, чак и ако је био савестан; јер не би било у реду да повраћај у пређашње стање финансира власник материјала, као лице које у преради није учествовало, па често ни знало за њу. Новим прописима би требало предвидети да је повраћај у пређашње стање код прераде могућ под истим условима који су у ЗОСПО прописани и за реституцију код смеше и спајања, тј. ако она неће довести до знатнијег оштећења ствари или несразмерних трошкова – јер у супротном реституција не би имала смисла.

4. Критеријуми за одређивање припадности прерађене ствари

Ако након извршене прераде повраћај у пређашње стање није могућ, односи између прерађивача и власника материјала од кога је без његове сагласности израђена нова ствар морају се расправити на основу законом прописаних правила.

¹⁷ Gavella, N. и др., *нав. дело*, стр. 405.

¹⁸ *Исто*.

¹⁹ *Исто*, стр. 406.

1. У неким правним системима попут хрватског, као и према одредбама СГЗ²⁰, моментом настанка нове ствари успоставља се по самом закону сусвојина на њој између прерађивача и власника материјала, која траје до коначног расправљања односа између ових лица применом законом прописаних правила о припадности ствари. Прерађивач и власник материјала у тој сусвојини или „заједничком праву“, како га СГЗ назива, имају уделе чија је величина сразмерна вредности материјала и рада. Могло би се рећи да је у питању фаза која претходи утврђивању коме прерађена ствар коначно припада; мада се, под одређеним условима, та сусвојина понекад може претворити и у трајну ситуацију. Интересантно је да ЗОСПО за смешу и спајање²¹ предвиђа исто овакво решење, али за прераду не.

Неки аутори²² сматрају да формулација СГЗ о сусвојини, која траје док се „не определи и не растави“, значи да за такво сувласништво не важе општа правила о престанку сусвојине, која подразумевају могућност њене (судске) деобе или продаје, у случају неспоразума сувласника. Други²³ су пак мишљења да се сувласничка заједница може развргнути вољом сувласника, а да се правила СГЗ (о смеши и преради) примењују тек ако између њих нема споразума о томе. Ми, међутим, овде видимо отварање и једног ширег проблема, односно питања да ли су одредбе СГЗ које се примењују на прераду императивне или диспозитивне. Ако су императивне природе, овакво сувласништво се не би могло прекинути ни споразумом сувласника ни тако што би они деобу и престанак сувласничке заједнице захтевали преко суда, а мимо одредби СГЗ о смеши и преради. Ако су одредбе СГЗ диспозитивне, ова законом успостављена сусвојина могла би се развргнути споразумно, мимо и пре примене правила постављених у СГЗ о смеши и преради; а ако ствар дође на суд, чини се да суд тада не би применио општа правила о развргнућу сусвојине, већ правила о расправљању смеше, односно прераде и то зато што су та правила *lex specialis* у односу на одредбе о сусвојини уопште.

Независно од ових разматрања, решење СГЗ и неких других правних система о успостављању сусвојине на прерађеној ствари на основу самог закона, независно од воље сувласника, ипак не треба одбацити као сувишно. Реч је о решењу које спречава настанак својинско-правног вакуума, који траје од тренутка завршене прераде (када по неким мишљењима²⁴ престаје својина власника материјала због престанка њеног објекта) до утврђивања коме припада новонастала ствар.

²⁰ Видети пар. 270 СГЗ.

²¹ Видети чл. 23, ст. 1 ЗОСПО.

²² Перић, Ж., *op. cit.*, стр. 47.

²³ Станковић, О., Орлић, М., *Стварно право*, Београд, 1999., стр. 113; Ковачевић Куштримовић, Р., Лазих, М., *нав. чланак*, стр. 137.

²⁴ Исти став: Gavella, N. i др., *нав. дело*, стр. 406.

2. На основу анализе прописа различитих држава којима се уређује припадност прерађене ствари када реституција није могућа, у нашој правној теорији²⁵ извршена је подела критеријума који су у том смислу у примени на две групе: на субјективне и објективне критеријуме. Према *субјективном критеријуму* савесност прерађивача и власника материјала је чињеница на основу које се одређује коме ће прерађена ствар припасти. Најчешћи *објективни критеријуми* су: 1) *својство једног лица да је прерађивач или власник материјала*, при чему неке државе својину увек додељују прерађивачу, а неке власнику материјала; и 2) *вредност рада и материјала*, па се својина додељује лицу чија компонента прераде више вреди. Пошто примена само једног од наведених критеријума ретко када може решити питање својине на прерађеној ствари, највећи број држава комбинује критеријуме о којима је реч. Често се субјективни критеријум примењује као примарни, а неки од објективних критеријума као секундарни у ситуацији када су оба актера прераде савесна лица, чиме настаје мешовити, субјективно-објективни критеријум; или се објективни критеријуми комбинују међусобно на различите начине, а обично тако да је један од њих секундарни у односу други.

Имајући у виду наведено, можемо рећи да је СГЗ примењивао мешовити, субјективно-објективни критеријум, полазећи од савесности актера прераде као примарног критеријума, уз секундарну примену критеријума вредности рада и материјала – у ситуацији када су и прерађивач и власник материјала савесни. На први поглед се чини да и ЗОСПО примењује мешовити, субјективно-објективни критеријум, али ове критеријуме комбинује на другачији начин од СГЗ; остављајући уз то и бројне случајеве који у пракси могу настати нерегулисаним. Пошто се чини да и ЗОСПО и СГЗ полазе од субјективног критеријума односа савесности актера прераде (мада на различите начине, о чему ће бити речи) и ми ћемо структуру наших даљих излагања прилагодити таквом приступу и анализирати три ситуације које су могуће у овом контексту: 1) ситуацију када је у вези прераде само једна страна савесна; 2) ситуацију када су у вези прераде обе стране савесне; 3) ситуацију када су у вези прераде обе стране несавесне.

5. Случај када је у погледу прераде једна страна савесна, а друга није

5. 1. Ситуације које су у Закону о основама својинскоправних односа регулисане

ЗОСПО уређује само ситуацију када је прерађивач савестан, не бавећи се уопште питањем савесности власника материјала. ЗОСПО не уређује чак ни све

²⁵ Станковић, О., Орлић, М., *нав. дело*, стр. 115.

случајеве који су могући у ситуацији када је прерађивач савестан. Он уређује следеће две ситуације, које ће у даљем тексту бити разматране: а) када је прерађивач савестан, а рад вреди више од материјала; б) када је прерађивач савестан, а рад и материјал вреде једнако.

1. Ситуација када је прерађивач савестан, а рад вреди више од материјала. ЗОСПО предвиђа да ће нова ствар припасти прерађивачу - дајући му тако приоритет над власником материјала - али не безусловно, већ ако испуњава 2 услова, од којих је један субјективан, а други објективан. Субјективни услов је да је прерађивач савестан; а објективни да је вредност његовог рада већа од вредности материјала. Чини се да се ЗОСПО опредељује за кумулативну²⁶, а не сукцесивну примену субјективног и објективног критеријума, што у другим правним системима није распрострањен приступ. Иако ЗОСПО не предвиђа изричито право власника материјала на накнаду његове вредности када је нова ствар припала прерађивачу - то се подразумева, али би било добро да се у закону убудуће нађе и таква одредба.

2. Ситуација када је прерађивач савестан, а рад вреди исто као материјал. У наведеном случају према ЗОСПО настаје сусвојина прерађивача и власника материјала на новонасталој ствари. Притом ЗОСПО не опредељује величину њихових сувласничких удела, што можда и није неопходно. Прво, логично је да ови уделу буду једнаки, јер су и вредности рада и материјала једнаке; а до истог резултата доводи и примена општих правила о сусвојини према којима²⁷, ако сувласнички делови нису одређени - претпоставка је да су једнаки.

3. Наведена решења ЗОСПО тешко је коментарисати, јер због њихове непотпуности није могуће утврдити шта је била законодавчева основна замисао и који је принцип следио регулишући припадност ствари. Самим тим, није могуће дати ни вредносну оцену решења о којима је реч ни циљева који се њима постижу. Све што можемо констатовати је да се код оба регулисана случаја водило рачуна о критеријуму савесности, али да је примењен кумулативно, као подједнако значајан и објективни критеријум односа вредности рада и материјала; па чак можда, на специфичан начин, и критеријум својства личности, јер се комплетна регулатива тиче само положаја прерађивача. Једино према чему се, чак и код овако недовршене регулативе можемо одредити, јесте решење о сусвојини између актера прераде у ситуацији

²⁶ Да није непотпуно, решење ЗОСПО би можда највише подсећало на субјективно-објективни мешовити критеријум предвиђен у швајцарском или грчком праву, где се са субјективним критеријумом савесности кумулативно примењују објективни критеријуми вредности, али и својства једног лица да је прерађивач. О томе: Станковић, О., Орлић, М., *нав. дело*, стр. 115.

²⁷ Видети чл. 13 ЗОСПО.

када рад савесног прерађивача и материјал вреде исто. Мишљења смо да законом наметнута сусвојина треба да буде крајње решење, када ни једно друго није могуће применити. У наведеном случају постоји још много могућности за расправљање односа између лица о којима је реч, које треба размотрити пре него што се прибегне успостављању сусвојинских односа независно од воље прерађивача и власника материјала.

5.2. Ситуације које у Закону о основама својинскоправних односа нису регулисане

Као што смо већ рекли, горе наведена два решења представљају целокупну регулативу прераде у ЗОСПО. Он не уређује ни ситуацију када је прерађивач савестан, а рад вреди мање од материјала; нити разматра питање савесности власника материјала у било којој опцији односа вредности рада и материјала. Неки правни писци се задржавају на самој констатацији да је регулатива ЗОСПО непотпуна, без конкретних предлога за решавање нерегулисаних случајева²⁸; док се други фокусирају на питање како превазићи ову ситуацију и на који начин решити наведена чињенична стања која закон не уређује, када се она појаве у пракси. У том смислу се издвајају три става.

5.2.1. Став да нерегулисани случајеви представљају правну празнину коју треба попунити аналогијом

По једној групи мишљења²⁹, решење произилази из чињенице да нерегулисане ситуације имају карактер правних празнина, па их треба попунити (законском) аналогијом. Како су најсличнија регулисана чињенична стања смеша и спајање ствари различитих власника, на нерегулисане ситуације код прераде, по њима, треба применити одредбе ЗОСПО које уређују смешу и спајање. Одредбе о смешу и спајању предвиђају успостављање сусвојине између власника помешаних или спојених ствари моментом завршетка ових радњи, о чему је већ било речи; али ЗОСПО затим предвиђа да сусвојину савесна страна у року од годину дана може окончати вршећи право избора да новонастала ствар припадне њој или несвесној страни у искључиву својину (уз право онога ко није постао власник на накнаду вредности свог удела)³⁰. Ако нека од спојених или помешаних ствари има незнатну вредност³¹, не примењује се субјективни критеријум који савесну страну фаворизује правом избора; већ се припадност ствари одређује применом објективног критеријума

²⁸ Станковић, О., Орлић, М., *нав. дело*, стр. 114.

²⁹ Стојановић, Д., *нав. дело*, стр. 159.

³⁰ Видети чл. 23, ст. 2 ЗОСПО.

³¹ Видети чл. 23, ст. 3 ЗОСПО.

односа вредности компоненти новонастале ствари (у нашем случају рада и материјала), па ствар припада лицу чија компонентна има знатну вредност.

Иако се чини исправним да се на нерегулисане случајеве код прераде по аналогији примене правила која важе код смеше и спајања као најсличнијих регулисаних ситуација, мишљења смо да су принципи ЗОСПО на којима почива регулатива прераде, с једне стране; и спајања и смеше, с друге стране толико различити, да је тешко комбиновати њихова правила. Тако би у најмању руку било необично да савесни прерађивач чији рад вреди више или једнако као материјал по сили закона постане власник, односно сувласник нове ствари (ситуације које су у ЗОСПО регулисане); а савесни прерађивач чији рад вреди мање од материјала добије право избора коме ће нова ствар припасти (њему или власнику материјала, који је несавестан) – што је у ЗОСПО нерегулисана ситуација на коју би се по аналогији применила правила о смеши и спајању. Право избора би, по истом принципу, стицао и савесни власник материјала, ако је прерађивач несавестан – што ЗОСПО такође не уређује. Из наведеног се намеће закључак да крајњи резултат аналогне примене решења о смеши и спајању на нерегулисане случајеве код прераде не би представљао логичну целину, већ неусклађени скуп хетерогених решења.

5.2.2. Став да нерегулисани случајеви представљају правну празнину коју треба попунити предратним правним правилима

Друга група аутора³² се не изјашњава око тога како треба поступити у вези случајева прераде које ЗОСПО не регулише, већ након критике решења ЗОСПО наводи правна правила из СГЗ, АГЗ и ОИЗ; као и решења нацрта Закона о својини и другим стварним правима Србије из 1981. године³³ - као примере потпуне регулативе. На основу тога читалац стиче утисак да је идеја ових аутора да се на случајеве прераде које ЗОСПО не регулише примене решења из предратних правних правила - јер за примену решења из поменутог нацрта из 1981. године, који није ступио на снагу, свакако нема основа. Стога ћемо изложити и прокоментарисати решења СГЗ која се примењују на прераду, како бисмо утврдили да ли се она могу применити на нерегулисане случајеве прераде у ЗОСПО и како бисмо дали њихову вредносну оцену.

³² Ковачевић Куштримовић, Р., Лазић, М., *нав. чланак*, стр. 136-137.

³³ Текст нацрта објављен је у: *Скупштински преглед*, бр. 190/VI од 4. 12. 1981.

1. Ако је у погледу прераде савесна само једна страна³⁴, било да је то прерађивач, који није знао да материјал не припада њему, већ другом лицу; или власник материјала, који није знао шта се са материјалом дешава – по СГЗ савесном лицу припада право избора између 2 могућности. Имајући у виду исти текст СГЗ, правна теорија се не слаже око питања које су то могућности. По једнима³⁵, у питању је право савесне стране на двоструки сукцесивни избор: савесни прво бира да ли ће ствар остати у сусвојини лица о којима је реч, (законом) успостављеној у моменту окончања прераде; или ће се на њој успоставити нечија искључива својина. Ако се одлучи за искључиву својину, онда савесни даље бира да ли ће то бити његова или искључива својина несавесне стране. Други аутори³⁶ не помињу могућност избора савесне стране између законске сусвојине и искључиве својине; већ савесни, по њима, може да бира само чија ће искључива својина на ствари бити успостављена. Трећи³⁷ сматрају да се, ако је једна страна савесна, не признаје заједничко право, тј. законом успостављена сусвојина, већ ствар припада савесној страни – што она не мора да прихвати.

По нашем виђењу овог питања, ма колико одредбе СГЗ биле непрецизне, из њих се тешко може извести закључак да је сусвојина једна од могућности коју савесна страна може изабрати (прво изложено мишљење); или да чињеница савесности „брише“ сусвојину, која по закону свакако настаје моментом настанка нове ствари (треће изложено мишљење). Савесна страна не би требало да има могућност да несавесну страну присили на сувласничку заједницу својим избором, нарочито зато што је и добровољна сусвојина чест извор спорова – а да не говоримо о сувласништву које би било наметнуто једностраном одлуком савесне стране.

Исправним сматрамо виђење према коме савесна страна може само изабрати коме ће новонастала ствар припасти у својину (друго изложено мишљење). Савесна страна привилегију избора има, јер није знала нити је могла знати за стварно стање ствари – што код несавесне стране није случај, свеједно да ли је несавестан био власник материјала или прерађивач; па јој се даје могућност да задржи новонасталу ствар уколико је накнадно проценила да јој то одговара. Ако јој то не одговара – ствар ће препустити несавесној страни, која је знала шта се догађа, а вероватно нову ствар и хтела за себе, ако је она била прерађивач; или бар прећутно пристала на такав развој догађаја, ако је она

³⁴ Иако СГЗ правила поставља стављајући прерађивача у улогу несавесне стране (што вероватно јесте чешћи случај у пракси), придружујемо се оним писцима (Гамс, А., *Основи стварног права*, Београд, 1968, стр. 272; Перић, Ж., *нав. дело*, стр. 47; Станковић, О., Орлић, М., *нав. дело*, стр. 113) који сматрају да је иста правила требало примењивати и када је несавесна страна власник материјала – што се може извести из одредби СГЗ.

³⁵ Гамс, А., *нав. дело*, 272.

³⁶ Перић, Ж., *нав. дело*, стр. 47; Станковић, О., Орлић, М., *нав. дело*, стр. 113.

³⁷ Марковић, Ј., *Грађанско право, Општи део и Стварно право*, Београд, 1927, стр. 415.

била власник материјала који се није бунио због прераде за коју је знао. Коначно, начело савесности и поштења је једно од најважнијих начела грађанског права, па несавесно поступање не може имати ни бољи третман, ни бити изједначено са савесним. Стога изложено решење СГЗ сматрамо адекватним.

СГЗ даље предвиђа да је савесна страна, ако изабере да ствар буде у њеној искључивој својини, дужна несавесној исплатити вредност састојка који је она у новонасталу ствар уложила (рад или материјал) по *најнижој* тржишној цени. Поред тога, савесни има и право на накнаду свих облика материјалне штете, ако је трпи – што се подразумева. Ако савесна страна изабере да ствар буде у искључивој својини несавесне стране, ова јој је дужна исплатити вредност састојка који је она у новонасталу ствар уложила (рад или материјал) по *највишој* тржишној цени. Несавесни прерађивач ће, предвиђа СГЗ, уз то бити и кажњен по одговарајућим прописима – што је у реду ако његова радња има карактер кажњивог дела.

Наведено решење у вези начелне обавезе онога коме ствар припадне на накнаду сматрамо адекватним, мада морамо приметити да правила о најнижој тржишној цени, када накнаду плаћа савесна страна; и највишој тржишној цени, као облик накнаде коју плаћа несавесна страна ипак представљају вид имовинског кажњавања несавесног – што не би требало да буде случај, јер ће он поред накнаде вредности ствари платити и накнаду штете савесноме; и одговарати кривично или прекршајно, ако за то има основа. Наиме, у оваквој ситуацији нико не би требало да буде (неосновано) ни обогашен ни осиромашен, а реална вредност ствари је оно што би у оба случаја актери ове ситуације требало да надокнаде.

Из свега наведеног произилази да је решење СГЗ које се примењивало на прераду у ситуацији када је само једна страна савесна у начелу исто као решење ЗОСПО у вези смеше и спајања које је горе изложено, па стога све што је речено о односу тих одредби и регулисаних случајева прераде, тј. њиховој неусаглашености - важи и овде. Разлика између решења о смеши и спајању из ЗОСПО и решења СГЗ је: - у висини накнаде коју лице које је постало власник плаћа, а која по ЗОСПО нема казни карактер; - припадности ствари у случају незнатне вредности једне компоненте прераде, што СГЗ не предвиђа; и - у року за вршење права избора, који СГЗ такође не предвиђа.

2. Ако би требало одлучити да ли да се на нерегулисане случајеве прераде по аналогији примене одредбе ЗОСПО којима су уређени смеша и спајање или предратна правна правила - мишљења смо да би најпре требало утврдити да ли је овде заиста у питању правна празнина или није. Ако би се заузео став да је реч о правној празнини, онда би је требало попунити аналогијом са смешом и спајањем из ЗОСПО. Тек ако то не би било могуће, тј. ако би се та решења показала непримереним за примену на прераду – онда би се могло сматрати да су испуњени услови из чл. 4 Закона о неважности правних прописа донетих пре 6. априла 1941. године и за време непријатељске окупације и да се ради о

нерегулисаном случају, што би водило примени предратних правних правила, односно решења СГЗ. *Ипак, с обзиром на чињеницу да су решења о смеши и спајању у СГЗ и у ЗОСПО готово иста – испада да је свеједно за који ћемо се од изложених начина попуњавања правне празнине определити.*

5.2.3. Став да нерегулисани случајеви не представљају правну празнину

Решење ЗОСПО је такво да се може размишљати и на трећи начин и поћи од тезе да се овде не ради о правној празнини, *јер норма која уређује прераду постоји* и она је садржана у чл. 22, ст. 3 ЗОСПО. Правна празнина, као што је познато, постоји само онда када уопште нема норме која уређује једно чињенично стање. У ЗОСПО норма којом се уређује прерада постоји, али она не уређује све случајеве прераде изричито. *На норме које постоје, али чији прави смисао, садржина и домаћај нису на први поглед видљиви и јасни не примењује се аналогија; већ другачија правна техника - тумачење.* Већ применом логичког тумачења члана 22, ст. 3 ЗОСПО могуће је утврдити латентни, скривени смисао ове норме, нешто што у њој није изричито садржано; и закључивањем кроз *argumentum a contrario* пронаћи правило које важи за случајеве прераде, који у њој нису уређени.

Наиме, у чл. 22, ст. 3 стоји да прерађивач постаје власник новонастале ствари (само) ако је био савестан и ако је вредност његовог рада била већа од вредности туђег материјала. *Argumentum a contrario*, ако неки од ових услова није испуњен, тј. ако прерађивач није савестан или ако јесте савестан, али је вредност његовог рада мања од вредности материјала – *новонастала ствар у свим осталим случајевима, мимо овог у чл. 22 изричито наведеног, припада власнику материјала - свеједно да ли је он савестан или несавестан и каква је вредност његовог материјала.* Могло би се дакле сматрати да ЗОСПО уређује све случајеве прераде, али норма којом то чини захтева логичко тумачење, путем кога се открива њена права садржина, па њен скривени смисао постаје видљив. Ситуација је идентична оној, која се наводи као школски пример примене *argumentum a contrario*: ако у норми пише да је забрањено ходати левом страном улице, није неопходно написати да је ходање десном страном дозвољено – то је у њој латентно садржано, иако није записано. Исто тако, ако је прерађивач власник новонастале ствари само ако је и савестан и његов рад вреди више од материјала; а сувласништво се успоставља када су рад и материјал исте вредности – да ли је неопходно написати да је мимо тих случајева власник ствари лице коме припада материјал? Можда би се могло узети да је то у овим правилима садржано, иако није изричито записано, јер нова ствар не може бити ничија.

Ако прихватимо тезу да код регулисања прераде не постоји правна празнина, већ да јој „недостаје“ тумачење кроз *argumentum a contrario*, резултат би био следећи: *ако рад вреди више или једнако као и материјал, а прерађивач је савестан, лице коме припада материјал никада неће моћи да постане*

власник нове ствари независно од тога да ли је несавесно или је и оно, баш као и прерађивач, савесно. Савесност прерађивача се очигледно у тим околностима више вреднује него евентуална савесност власника материјала. Једини одговор који се намеће на питање зашто је то тако би могао бити да је прерађивач у овој ситуацији био не само лице чији је „састојак“ нове ствари вреднији, већ и лице које је „делало“, односно имало потребу да створи нову ствар и то и реализовало – за разлику од власника материјала који је био пасивна страна.

Али, када је прерађивач савестан, а рад вреди мање од материјала – власник нове ствари постаје лице коме припада материјал, независно од тога да ли је савесно или није – што значи да се сада прерађивачево делање и савесност „повлаче“ пред вредношћу материјала. Захваљујући већој вредности материјала толерише се чак и несавесност његовог власника, док савесност прерађивача пада у други план.

Наведено виђење решења ЗОСПО води закључку да је примарни критеријум законодавца уствари објективног, а не субјективног карактера – то је критеријум вредности, па је: - власник нове ствари прерађивач, ако је рад вреднија компонента; - лице коме припада материјал је власник, ако је материјал вреднији; - сувласништво се успоставља ако су ове вредности једнаке. Притом је савесност власника материјала увек ирелевантна, а савесност прерађивача је неопходан додатни критеријум за његову искључиву својину или сувласништво на новонасталој ствари. *Несавесност прерађивача се никада не толерише*, па лице коме материјал припада у тој ситуацији увек постаје власник новонастале ствари: и када је вредност рада мања, и када је већа, и када је једнака вредности његовог материјала; и када је савестан и када није. Разлог за овакав приступ може бити једино у томе што је прерађивач не само проузроковач, већ је као несавесно лице и одговоран за ситуацију о којој је реч, па не може бити „награђен“ својином на новој ствари ако је прераду учинио знајући за стварно стање ствари, независно од тога што је његов рад вреднија или једнаковредна компонента. Пасивни власник материјала вреднији је заштите у таквој ситуацији чак и ако је несавестан, јер он није учествовао у стварању нове ствари. Савесност је једино што прерађивача може „оправдати“ и дати му могућност да, уз наведене објективне околности, он постане власник нове ствари.

Лоша страна оваквог приступа је што лице коме припада материјал постаје власник не само када је материјал вреднија компонента нове ствари, већ и када то није случај, јер је прерађивач несавестан - што уопште не мора бити у складу са његовим жељама и могућностима. Пошто прерађивачу мора исплатити вредност рада, како не би био обогаћен, власник материјала може бити доведен у позицију принудног откупа ствари коју не жели. Он не би требало да се нађе у тој ситуацији, нарочито ако је био савестан, па је прихватљивије препустити му, рецимо, право избора коме ће ствар припасти, него га одмах учинити власником.

Независно од тога што се, као што смо видели, решење за непотпуну регулативу прераде у ЗОСПО може пронаћи на различите начине – аналогично са регулативом смеше и спајања из ЗОСПО; применом правних правила из СГЗ; или логичким тумачењем чл. 22, ст. 3 ЗОСПО кроз *argumentum a contrario* – сигурно да би боље било да је ЗОСПО изричито и јасно уредио прераду. Зато ћемо, имајући у виду све наведено, покушати да пронађемо правац у коме би за будуће решења ЗОСПО требало кориговати у ситуацији када је једна страна код прераде савесна.

5. 3. Предлог будуће регулативе за ситуацију када је у погледу прераде само једна страна савесна

Имајући у виду наведено, мишљења смо да решење ЗОСПО није адекватно и да би га требало ревидирати; и то у правцу онога што је предвиђено у СГЗ или у ЗОСПО за смешу и спајање, уз одређене корекције. Као што се из претходних анализа може закључити, решење СГЗ или ЗОСПО за смешу и спајање је неупоредиво квалитетније, логичније и правичније од непотпуног решења ЗОСПО о преради, које је готово немогуће допунити на задовољавајући начин.

1. То значи да би у ситуацији када је само једна, било која страна код прераде туђе ствари савесна, а друга није - требало предвидети да савесна страна има *право избора* коме ће новонастала ствар припасти у својину: њој или несавесној страни; при чему лице коме ствар није припала треба да има *право на накнаду (реалне) вредности рада, односно материјала* од новог власника. Савесна страна треба да има бољу позицију од несавесне, али само кроз право избора око припадности ствари, а не додељивањем својине. Разлог за то је што додељивање својине можда не би било у складу са вољом савесног – чиме би он заправо био принуђен на нежељени откуп ствари, уместо да му савесност донесе повољнији третман.

Ако савесна страна изабере да несавесни постане власник нове ствари, не би се могло рећи да ће несавесни бити оштећен таквим исходом, јер је све време знао за стварно стање ствари – било да је он прерађивач или власник материјала који се преради није противио. Ако савесна страна изабере да она стекне својину, несавесни ће добити накнаду вредности свог рада или материјала као елемената новонастале ствари, која нема карактер санкције (као у СГЗ), већ одражава реалну вредност, тако да ни тада несавесни неће бити оштећен.

2. Поред решења о износу накнаде, за регулативу прераде би из ЗОСПО требало *преузети и рок у коме се избор може вршити*, а који је прописан за смешу и спајање, с тим што би он могао бити и краћи од годину дана - како би стање неизвесности око припадности прерадом настале ствари што краће трајало.

3. Такође би требало прихватити и решење да *када рад или материјал имају незнатну вредност* ствар увек припада лицу чија компонента прераде

више вреди, јер је износ који ће на име накнаде платити другој страни такође незнатан – чиме ће власник прерађене ствари бити минимално оштећен за случај да ту ствар није желео.

6. Ситуација када су у вези прераде обе стране савесне или несавесне

6. 1. Регулатива Закона о основама својинскоправних односа

Као што је већ речено, ЗОСПО не регулише ни ситуацију у којој су и прерађивач и власник материјала савесни, као ни ситуацију у којој су обе стране несавесне. Исте оне три могућности које су у нашој правној теорији предлагане за решавање нерегулисаних случајева када је само једна страна свесна, а о којима је у претходном делу рада било речи, предлажу се и за ситуацију када су обе стране савесне (или несавесне): - аналогија са регулативом смеше и спајања из ЗОСПО; - примена правних правила из СГЗ; или – логичко тумачење постојеће норме, тј. чл. 22, ст. 3 ЗОСПО о преради кроз *argumentum a contrario*.

1. Примена решења о смеши и спајању из ЗОСПО по аналогији и на прераду у случају савесности и прерађивача и власника материјала водила би задржавању сувласничких односа између актера прераде, успостављених моментом настанка нове ствари по самом закону³⁸. Наведени приступ не би допринео хомогености решења о преради из ЗОСПО, а јасно је и да сувојина успостављена независно од воље сувласника не може дати добре резултате. Као што је речено, вероватноћа да ће сувојина успостављена законом бити обележена несугласицама и споровима између сувласника је још већа него код добровољне сувојине - посебно што прерађивач и власник материјала могу бити лица која се и не познају. Поред тога, савесни прерађивач је правећи нову ствар веровао да је израђује за себе; док савесни власник материјала није ни знао да неко од његовог материјала прави нову ствар. Када ова лица постану сувласници нове ствари законодавчевом вољом – ни једно од њих није добило оно на шта је рачунало. Прерађивач је рачунао на искључиву својину нове ствари, коју је са тим мотивом и израдио, а добија сувојину. Власник материјала је рачунао са непромењеним стањем тог материјала – а добија такође сувојину на новој ствари, о чијем прибављању није ни размишљао.

2. У предратним правним правилима из СГЗ за случај када су обе стране савесне³⁹ била је предвиђена примена наредног, другог по реду критеријум за расправљање односа између актера прераде, а то је објективни критеријум односа вредности рада и материјала - па право избора коме ће ствар припасти

³⁸ Видети чл. 23, ст. 1 ЗОСПО.

³⁹ Видети пар. 274 СГЗ.

има она страна чији састојак више вреди, уз обавезу да другој страни надокнади праву вредност уложеног. По неким ауторима⁴⁰, међутим, *ствар припада* оној страни чији састојак (рад или материјал) више вреди; мада је СГЗ, по нашем мишљењу, у вези овог питања јасан: овом лицу припада само *право избора* коме ће ствар припасти. По многим мишљењима⁴¹ исто решење треба да важи и за ситуацију када су *обе стране несавесне* - иако њу СГЗ не регулише.

Неки аутори⁴² критикују наведено решење СГЗ сматрајући да оно не даје добар резултат у ситуацији када лице чији састојак (рад или материјал) више вреди изабере да ствар не припадне њему, већ лицу чији састојак вреди мање, посебно када је вредност тог састојка незнатна. Тада друга страна, такође савесна, долази у позицију принудног откупа ствари коју можда и не жели и бива економски оштећена. Аутори о којима је реч зато сматрају да би ствар увек требало да припадне ономе, чији састојак више вреди када је у питању смеша, али не и када је реч о преради. Тада би логичније решење било да ствар припадне оној савесној страни која је била прерађивач, јер је употребна вредност ствари ближа прерађивачу, који је од материјала начинио оно што је хтео⁴³.

Додатни проблем са одредбом СГЗ, по којој се објективни критеријум вредности рада и материјала примењује као корекција субјективног критеријума онда када су оба актера прераде савесна је у томе, што *остајемо без решења у случају када су вредности рада и материјала савесних актера прераде приближно једнаке* – јер право избора нема ко да врши. Поставља се питање: да ли тада моментом завршетка прераде законом успостављена сусвојина остаје као трајно решење?

3. Уколико случај када су оба актера прераде савесна не схватимо као правну празнину, већ извршимо логичко тумачење постојеће норме ЗОСПО применом закључивања кроз *argumentum a contrario* – резултат који добијамо је следећи: пошто према чл. 22, ст. 3 ЗОСПО прерађивач постаје власник (односно сувласник) нове ствари ако је савестан, а његов рад вреди више или исто као и материјал (независно од тога што је и власник материјала савестан); онда ће савесни власник материјала постати власник нове ствари једино онда када материјал вреди више од рада (свеједно што је и прерађивач савестан). То би даље значило да у ситуацији када су оба актера прераде савесна (или несавесна), припадност ствари одређује она компонента прераде чија је вредност већа (објективни критеријум); а ако су вредности рада и материјала исте, између власника материјала и прерађивача настаје сусвојина.

⁴⁰ Гамс, А., *нав. дело*, стр. 272.

⁴¹ Гамс, А., *нав. дело*, стр. 272; Перић, Ж., *нав. дело*, стр. 48.

⁴² Станковић, О., Орлић, М., *нав. дело*, стр. 113.

⁴³ *Исто*, стр. 114 – 115.

6. 2. Предлог будуће регулативе ситуације када су у погледу прераде оба лица савесна или несавесна

Имајући у виду све добре и лоше стране горе изнетих могућности допуне одредби ЗОСПО у ситуацији када су оба актера прераде савесна (или несавесна), мишљења смо да ни једно од њих не задовољава у потпуности. Успостављање законске сусвојине није оно на шта су савесни актери прераде могли рачунати, а међусобна неслагања су у тој ситуацији готово извесна. Обавеза на откуп ствари од стране лица чија компонента прераде више вреди; или од стране лица, које је за власника нове ствари изабрао онај чија компонента прераде више вреди - такође није добро решење, јер се за онога ко на овај начин треба да постане власник ствари ситуација о којој је реч из откупа претвара у принудни откуп, уколико он својину није желео.

Зато је можда најправичније не примењивати као секундарни ни објективни критеријум вредности елемената прераде ни критеријум својства једног лица, већ предвидети да ће суд ствар доделити ономе од ова два савесна (или несавесна) лица, за које утврди да му је ствар потребнија и када рад и материјал имају различиту вредност и када вреде исто; а када то није могуће, што ће заиста бити ретка ситуација - да ствар додели прерађивачу⁴⁴. Прерађивачу је у том случају треба доделити зато што је чином прераде он већ показао да ствар жели, док је власник материјала био пасивна страна. Ово би, по нашем мишљењу, било решење које је најближе правичном, па би га требало предвидети будућим прописима за ситуације када су оба актера прераде савесна или оба несавесна; а већ и постоји у нашем позитивном праву код грађења на туђем земљишту када су и градитељ и власник парцеле савесни, а рад и парцела исто вреде - дакле у ситуацији која није идентична, али има велике сличности са изложеним случајем.⁴⁵

7. Закључак

Србија пре приступања ЕУ мора целовито и квалитетно уредити област стварног права, како хармонизовано европско право не би дочекала без адекватне националне регулативе – што би могло значити директну примену правила ЕУ која нашем менталитету и приликама можда не би одговарала. Притом је приоритет регулисање института који су позитивним правом

⁴⁴ Исто мишљење: Станковић, О., Орлић, М., *нав. дело*, стр. 114-115; Станковић, О., *Стцање својине*, *Анали Правног факултета у Београду*, бр. 5-6/1979, стр. 421-436.

⁴⁵ Чл. 24, ст. 3 ЗОСПО гласи: „Ако је градитељ савестан, а власник земљишта није знао за изградњу, у случају када су вредност грађевинског објекта и вредност земљишта приближно једнаке, суд ће грађевински објекат, односно грађевински објекат и земљиште, досудити власнику земљишта или градитељу, *водећи рачуна о њиховим потребама (означила Н.П.)*, а нарочито о њиховим стамбеним приликама.“

уређени делимично, са правним празнинама које је тешко попунити – као што је то случај са стицањем својине на ствари насталој прерадом туђег материјала (*specificatio*).

На основу анализа које смо у раду извршили закључили бисмо да највећи проблем са регулативом прераде у ЗОСПО није сама чињеница да је она непотпуна и да не уређује све ситуације које могу настати између прерађивача и власника материјала; већ је проблем што је ову регулативу готово немогуће допунити и задржати за убудуће. Разлог за то је што из регулисаних случајева нису видљиви концепција, циљеви и принципи које је законодавац следио уређујући овај институт. Као што је у раду објашњено, независно од тога да ли ћемо се одлучити да непотпуну регулативу прераде третирамо као правну празнину (попуњавајући је аналогијом са решењима ЗОСПО о смеши и спајању или применом предратних правних правила из СГЗ); или да прави смисао ове регулативе потражимо кроз логичко тумачење и примену *argumentum a contrario* – резултат који добијамо је исти: скуп неусклађених правила која међусобно нису повезана и не чине логичку целину. Зато смо мишљења да је прераду неопходно изнова уредити, водећи рачуна и о нашој правној традицији оличеној у решењима СГЗ, али и о критеријумима који се при регулисању прераде примењују у другим државама.

Први корак након извршене прераде би требало да буде повраћај у пређашње стање о трошку прерађивача, ако је то фактички изводљиво и ако неће довести до знатније штете или несразмерних трошкова – што би реституцију могло обесмислити. Реституција би требало да се врши о трошку прерађивача, независно од његове савесности, јер је власник материјала пасивна страна, која прераду није вршила, а често ни знала за њу. У наше право би можда требало увести и изузетак од реституције, на захтев прерађивача, у ситуацији када резултат прераде има посебну културну вредност.

Примарни критеријум за одређивање припадности новонастале ствари у ситуацији када реституција није могућа требало би да буде субјективни критеријум савесности. Ако је у вези прераде само једна страна била савесна, требало би је привилеговати правом на избор коме ће новонастала ствар припасти у искључиву својину, које би она вршила у једногодишњем или краћем року – како би стање неизвесности око припадности ствари трајало што краће. Право на избор сматрамо бољим решењем од додељивања својине савесном актеру прераде, јер ако он прерађену ствар не жели - својина за њега не би значило повољнији третман у односу на несавесну страну, већ принудни откуп те ствари. Наиме, власник ствари другој страни мора надокнадити реалну вредност рада, односно материјала.

Ако су обе стране у вези прераде савесне (или несавесне) требало би да ствар припадне ономе од ова два лица које ствар жели и/или коме је потребнија - и када рад и материјал имају различиту вредност и када вреде исто; а када то није могуће утврдити, ствар треба да припадне прерађивачу. Прерађивачу је у том случају треба доделити зато што је чином прераде он показао да ствар

жели и не знајући да материјал није његов, док је власник материјала био пасиван. Ово би, по нашем мишљењу, било решење које је најближе правичном; а већ и постоји у нашем позитивном праву код грађења на туђем земљишту када су и градитељ и власник парцеле савесни, а рад и парцела исто вреде - дакле у ситуацији која није идентична, али има велике сличности са изложеним случајем.

*Nina Planojević, Ph.D.,
Full-time Professor*

THE ALTERNATION OF OTHER PERSON'S PROPERTY IN THE NATIONAL POSITIVE LAW

Summary

Before the accession to European Union, Serbia must regulate the entire field of property law in order to meet the harmonization of the European law with an adequate national legislation. In this process the priority should be given to regulating the institutes which are not comprehensively regulated in the positive law, that is which have a lot of legal gaps that are difficult to fill in, such is the institute of obtaining the property by transforming a thing belonging to another person without his consent, especially by using his materials to form a new object, becoming the proprietor of the same (specificatio). In the first three parts of the paper, the author introduces to the readers the methods for acquiring the property in this way, the possibility of returning the transformed object to the original state and the possible criteria for discussing the relationship between the person who performs the alteration and the owner of the material. In the next two parts, the author presents and analyses the national provisions regulating this matter with the critical overview of the following situations: when only one party is a conscientious participant and when both parties in the alteration are conscientious or not conscientious participants. In the concluding remarks, the author formulates her own suggestions how these provisions should be regulated in future.

Key words: *original acquisition of the property, obtaining ownership over the property, artificial alteration of the property, the alteration of other person's object.*